

УДК 316

doi: 10.15421/1717121

Емпіричне соціологічне дослідження гендерно-специфічних маніпулятивних технологій у сфері судочинства: проблема побудови інструментарію

О. І. Пархоменко

Класичний приватний університет, Запоріжжя, Україна

Статтю присвячено проблемі співвідношення гендерних стереотипів ключових гендерних ідеологій та пов'язаних із ними гендерно-специфічних технологій маніпулятивного впливу в сфері сімейного судочинства. В результаті досягнення мети та реалізації завдань статті автор приходиться до висновку про те, що побудова системи емпіричних індикаторів є ґрунтованою на ключових гіпотезах емпіричного дослідження щодо переважання в гендерній ідеології як складовій частині соціальної моралі логіки «подвійних стандартів». Згідно з цією «логікою», те, що по відношенню до представників однієї гендерної спільноти вважається гендерною маніпуляцією і навіть гендерним насильством, у ставленні до представників іншої гендерної спільноти оцінюється як соціальна норма. Оцінка відповідних гендерно-специфічних маніпулятивних технологій як легітимних впливає із мовчазної згоди практикуючих юристів із соціальною мораллю матриархального расизму, яка містить систему імплікацій щодо гендерної неповноцінності чоловіків та припущення щодо них відповідних дискримінаційних практик у сфері сімейного судочинства. Найбільшим маніпулятивним потенціалом, на думку автора, володіють норми, які відсилають до малопрояснених норм «суспільної моралі», сама розпливчатість яких уможливорює похідне від неї гендерне маніпулювання із невигідними для чоловіків юридичними наслідками.

Ключові слова: маніпулювання; гендерно-специфічне маніпулювання; гендерна ідеологія; соціальна мораль; патриархальний расизм; матриархальний расизм; гендерний егалітаризм

Empirical sociological study of gender-specific manipulative technologies in the field of legal proceedings: the problem of constructing tools

O. I. Parkhomenko

Classic private university, Zaporozhye, Ukraine

The article is devoted to the problem of correlation of gender stereotypes of key gender ideologies and related gender-specific technologies of manipulative influence in the sphere of family legal proceedings. As a result of achieving the goal and realizing the objectives of the article, the author comes to the conclusion that the construction of a system of empirical indicators is based on the key hypotheses of the empirical study concerning the prevalence of the logic of «double standards» in gender ideology as an integral part of the social morality. According to this «logic», what is considered gender representatives of one gender community as gender manipulation and even gender violence, in relation to representatives of another gender community is assessed as a social norm. The evaluation of relevant gender-specific manipulative technologies as legitimate derives from the tacit agreement of practicing lawyers with the social morality of matriarchal racism, which contains a system of implications for the gender inferiority of men and allows them to adopt appropriate discriminatory practices in the field of family justice. The greatest manipulative potential, according to the author, is the norms referring to the little-clarified norms of «public morality», the very vagueness of which makes possible the derivative of it gender manipulation with unfavorable legal consequences for men.

Keywords: manipulation; gender-specific manipulation; gender ideology; social morality; patriarchal racism; matriarchal racism; gender egalitarianism

Цитування даної статті: Пархоменко О. І. Емпіричне соціологічне дослідження гендерно-специфічних маніпулятивних технологій у сфері судочинства: проблема побудови інструментарію / О. І. Пархоменко // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2017. – Т. 20. – № 9. – С. 46-55. doi: 10.15421/1717121

Citation of this article: Parkhomenko, O. I. (2017). Empirical sociological study of gender-specific manipulative technologies in the field of legal proceedings: the problem of constructing tools. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 20 (9), 46-55. doi: 10.15421/1717121 (in Ukrainian).

Received: 12.08.2017**Accepted:** 13.09.2017

Эмпирическое социологическое исследование гендерно-специфических манипулятивных технологий в сфере судопроизводства: проблема построения инструментария

О. И. Пархоменко

Классический частный университет, Запорожье, Украина

Статья посвящена проблеме соотношения гендерных стереотипов ключевых гендерных идеологий и связанных с ними гендерно-специфических технологий манипулятивного воздействия в сфере семейного судопроизводства. В результате достижения цели и реализации задач статьи автор приходит к выводу о том, что построение системы эмпирических индикаторов основано на ключевых гипотезах эмпирического исследования, касающихся преобладания в гендерной идеологии как составной части социальной морали логики «двойных стандартов». Согласно этой «логике», то, что в отношении представителей одного гендерного сообщества считается гендерной манипуляцией и даже гендерным насилием, в отношении к представителям другого гендерного сообщества оценивается как социальная норма. Оценка соответствующих гендерно-специфических манипулятивных технологий как легитимных проистекает из молчаливого согласия практикующих юристов с социальной моралью матриархального расизма, которая содержит систему импликаций касающихся гендерной неполноценности мужчин и допускающая в их отношении соответствующих дискриминационных практик в сфере семейного судопроизводства. Наибольшим манипулятивным потенциалом, по мнению автора, обладают нормы, отсылающие к мало-проясненным нормам «общественной морали», сама расплывчатость которых делает возможным производное от нее гендерное манипулирование с невыгодными для мужчин юридическими последствиями.

Ключевые слова: манипулирование; гендерно-специфическое манипулирование; гендерная идеология; социальная мораль; патриархальный расизм; матриархальный расизм; гендерный эгалитаризм

Постановка проблеми. Особливим різновидом опитування в емпіричних соціологічних дослідженнях є експертне опитування, або, як його часто називають, метод експертних оцінок. До цього методу соціологи звертаються найчастіше, по-перше, на початковому етапі дослідження і, по-друге, на заключному етапі дослідження, як до одного з методів контролю, перевірки отриманої інформації.

В нашому емпіричному дослідженні одним з важливих моментів є підбір експертів. Експерти в даному конкретному випадку - це компетентні в сфері сімейного судочинства особи, фахівці зі значним стажем роботи в даній сфері. Ними є судді та адвокати, які здійснюють практику в сфері сімейного законодавства. Експертне опитування є актуальним у контексті новизни оцінки прихильності самих експертів до відповідних стереотипів гендерних ідеологій та їх толерантності щодо гендерно-специфічних маніпуляцій. Саме зазначений аспект гендерно-соціологічних студій є практично непередставленим у вітчизняній соціології і тому потребує розгорнутішого дослідження.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблема побудови анкети як складової частини програми емпіричного соціологічного дослідження є представленою в численних працях з методології соціологічних досліджень. Серед авторів, які займалися дослідженням проблеми, варто відзначити В. Анурина, Е. Бабосова, О. Готліба, Г. Зборовського, І. Кузнецова, В. Ядова, І. Батигіна, В. Гречихіна, І. Бутенка, З. Сікевича, які присвячують проблематиці емпіричної валідизації понять соціологічного дослідження відповідні розділи власних праць [1-12].

Метою дослідження є побудова системи емпіричних індикаторів гендерних стереотипів ключових гендерних ідеологій та пов'язаних із ними гендерно-специфічних технологій маніпулятивного впливу в сфері сімейного судочинства.

Невизначена наукова проблема, якій присвячено статтю. Статтю присвячено проблемі співвідношення гендерних стереотипів ключових гендерних ідеологій та пов'язаних із ними гендерно-специфічних технологій маніпулятивного впливу в сфері сімейного судочинства.

Вклад основного матеріалу. Питання 1 в анкеті емпіричного дослідження є загальним і дозволяє з'ясувати, чи доводилося респондентам (якими є адвокати та судді) під час судових процесів стикатися із фактами маніпулювання з боку учасників. Відповіді оцінюються за номінальною шкалою: 1.1. - так, доводилося; 1.2.- ні, не доводилося; 1.3. - важко відповісти. Питання 3 в анкеті емпіричного дослідження дозволяє визначити ключові типи маніпулятивних технологій або ж відсутності маніпулювання з боку учасників сімейних процесів. При цьому респондентам пропонується визначити, які з перерахованих в таблиці ознак поведінки, яку можна спостерігати під час розгляду судових справ, і в якій мірі відповідають чоловікам та жінкам. Оцінка відповіді також відбувається за номінальною шкалою із відповідними цифровими позначниками. Обравши декілька варіантів відповіді, респонденти визначають, наскільки чоловіки та жінки як соціогендерні групи послуговуються відповідними типами маніпулятивних технологій або ж взагалі не застосовують їх.

В таблиці пп. 3.1.1-3.2.1. відповідають неманіпулятивній поведінці учасників; пп. 3.1.2-3.2.2. - маніпулятивній технології самопросування; пп. 3.1.3, 3.1.9., 3.2.3, 3.2.9 - маніпулятивній технології емоційного тиску; пп. 3.1.3, 3.1.6, 3.2.3., 3.2.6 - маніпулятивній технології емоційного зараження; пп. 3.1.4., 3.2.4 - маніпулятивній технології навіювання (сугестії); пп. 3.1.5, 3.2.5 - маніпулятивній технології перекручування інформації (логічного спотворення); пп. 3.1.7, 3.2.7., 3.1.8, 3.2.8., 3.1.10, 3.2.10 - маніпулятивній технології стигматизації (наклеювання ярликів), призначення якої полягає в підміні раціонально-фактичних аргументів по суті справи упередженими оцінками тієї чи іншої сторони.

В таблиці індикатори окремих типів маніпулятивних технологій виглядають наступним чином.

Питання 4 в анкеті емпіричного дослідження дозволяє виявити рівень гендерної агресії та толерантності/нетолерантності в поведінці чоловіків та жінок як соціогендерних груп при розгляді сімейних справ. Відповіді також оцінюються за номінальною шкалою.

Питання 5 в анкеті емпіричного дослідження дозволяє здійснити загальну гендерну експертизу чинного законодавства на предмет виявлення ознак гендерної дискримінації, расизму та сексизму. Респондентам пропонується дати оцінку чинному сімейному законодавству в гендерному аспекті. Меню передбачає три опції-індикатори:

а) опція-індикатор 5.1. (опція-індикатор гендерного егалітаризму) - (оцінка чинного сімейного законодавства як такого, в якому дотримано принципи гендерної рівності та гендерного паритету);

б) опція-індикатор 5.2. (опція-індикатор патріархального расизму та сексизму) - оцінка чинного сімейного законодавства як такого, яке є в більшій

мірі дискримінаційним щодо чоловіків на користь жінок;

в) опція-індикатор 5.3. (опція-індикатор матриархального расизму та сексизму) - оцінка чинного сімейного законодавства як такого, що є дискримінаційним в більшій мірі щодо жінок на користь чоловіків

Питання 6 в анкеті емпіричного дослідження стосується окремих проявів гендерної дискримінації щодо чоловіків (жінок) в сімейно-правовому регулюванні. Ця дискримінація стосується, зокрема: створення та оцінки рівня належності умов існування сім'ї; пріоритетності залишення дитини з батьком або матір'ю у випадку розлучення; розподілу майна на користь чоловіків або жінок у випадку розлучення за наявності дитини, народженої в шлюбі; нормативно-правової можливості посилення на «моральні засади суспільства» для прийняття судових рішень на користь чоловіків або жінок; нормативно-правової можливості посилення на «місцеві звичаї» для прийняття судових рішень на користь чоловіків або жінок; призначення аліментної допомоги дітям на користь чоловіків або жінок. В табличному вигляді структура індикаторів виглядає наступним чином.

Питання 8, 18 в анкеті емпіричного дослідження дозволяють визначити різновиди неадекватної аргументації (псевдоаргументації), якою послуговуються чоловіки та жінки як представники відповідних соціо-гендерних груп під час розгляду сімейних справ в маніпулятивних цілях. Респондентам-експертам пропонується визначити, з якою частотністю їм доводилося чути від учасників (учасниць) сімейного процесу фрази («аргументи») на кшталт наведених. Звісно, що йдеться не про дослівне формулювання, а про сутність висловленого.

Таблиця 1.

Структура емпіричних індикаторів питання 1

3.1. Чоловіки			3.2. Жінки		
Часто-3	Рідко - 2	Ніколи -1	Часто-3	Рідко - 2	Ніколи -1
3.1.1. Поводять себе радше стримано, аніж емоційно			3.2.1. Поводять себе радше стримано, аніж емоційно		
3.1.2. Намагаються привертати до себе увагу			3.2.2. Намагаються привертати до себе увагу		
3.1.3. Вдаються до підвищення голосу			3.2.3. Вдаються до підвищення голосу		
3.1.4. Вдаються до вольового тиску та шантажу			3.2.4. Вдаються до вольового тиску та шантажу		
3.1.5. Використовують аргументацію, яка не стосується суті справи			3.2.5. Використовують аргументацію, яка не стосується суті справи		
3.1.6. Намагаються викликати до себе співчуття і заражати інших своїм настроєм			3.2.6. Намагаються викликати до себе співчуття і заражати інших своїм настроєм		
3.1.7. Використовують прийоми наклеювання ярликів			3.2.7. Використовують прийоми наклеювання ярликів		
3.1.8. Хибно звинувачують іншу сторону у відсутності доказів			3.2.8. Хибно звинувачують іншу сторону у відсутності доказів		
3.1.9. Вдаються до підміни обговорення фактичної сторони справи емоціями			3.2.9. Вдаються до підміни обговорення фактичної сторони справи емоціями		
3.1.10. Вдаються до емоційних перебільшень та особистих образ на адресу іншої сторони			3.2.10. Вдаються до емоційних перебільшень та особистих образ на адресу іншої сторони		

З іншого боку, питання 18 дозволяє визначити ставлення до особи того, хто припускається цих гендерних маніпуляцій. Отже, йдеться про гендерні стереотипи соціальної моралі, які щодо однієї гендерної групи можуть дозволяти застосу-

вання маніпулятивних прийомів задля досягнення власних цілей, а представникам іншої гендерної групи забороняють робити це.

В табличному варіанті топіки неадекватної аргументації виглядають наступним чином.

Таблиця 2.

Структура емпіричних індикаторів питання 6

6.1. Чоловіки			6.2. Жінки		
Часто-3	Рідко - 2	Ніколи -1	Часто-3	Рідко - 2	Ніколи -1
6.1.1. Дискримінація стосується створення належних умов щодо реалізації прав з боку іншого члена подружжя			6.2.1. Дискримінація стосується створення належних умов щодо реалізації прав з боку іншого члена подружжя		
6.1.2. Дискримінація стосується пріоритетного залишення дитини з батьком у випадку розлучення			6.2.2. Дискримінація стосується пріоритетного залишення дитини з матір'ю у випадку розлучення		
6.1.3. Дискримінація стосується розподілу майна на користь чоловіків у випадку розлучення за наявності дитини, народженої в шлюбі			6.2.3. Дискримінація стосується розподілу майна на користь жінок у випадку розлучення за наявності дитини, народженої в шлюбі		
6.1.4. Дискримінація стосується нормативноправової можливості посилання на "моральні засади суспільства" для прийняття судових рішень на користь чоловіків			6.2.4. Дискримінація стосується нормативноправової можливості посилання на "моральні засади суспільства" для прийняття судових рішень на користь жінок		
6.1.5. Дискримінація стосується нормативноправової можливості посилання на "місцеві звичаї" для прийняття судових рішень на користь чоловіків			6.2.5. Дискримінація стосується нормативноправової можливості посилання на "місцеві звичаї" для прийняття судових рішень на користь жінок		
6.1.6. Дискримінація стосується призначення аліментної допомоги дітям на користь чоловіків			6.2.6. Дискримінація стосується призначення аліментної допомоги дітям на користь жінок		

Таблиця 3.

Структура емпіричних індикаторів питань 8, 18.

8.1. Чоловіки			8.2. Жінки		
Часто-3	Рідко - 2	Ніколи -1	Часто-3	Рідко - 2	Ніколи -1
8.1.1. Вона не пропускає жодних штанів			8.2.1. Він не пропускає жодної спідниці		
8.1.2. Я на неї півжиття витратив			8.2.2. Я на нього півжиття витратила		
8.1.3. Чоловік не повинен працювати, жінка повинна його утримувати			8.2.3. Жінка не повинна працювати, чоловік повинен її утримувати		
8.1.4. Я ж їй трьох дітей зробив			8.2.4. Я ж йому трьох дітей народила		
8.1.5. Вона дітей бомбами хоче зробити			8.2.5. Він дітей бомбами хоче зробити		
8.1.6. Через неї всі діти голі й босі ходять			8.2.6. Через нього всі діти голі й босі ходять		
8.1.7. Вона дітям шматка хліба не купила			8.2.7. Він дітям шматка хліба не купив		
8.1.8. Вона мене все життя грабувала, а зараз грабує дитину			8.2.8. Він мене все життя грабував, а зараз грабує дитину		
8.1.9. Вона мене все життя грабувала, і зараз грабує			8.2.9. Він мене все життя грабував і зараз грабує		
8.1.10. Вона і так багата, коли вона вже наїється			8.2.10. Він і так багатий, коли він вже наїється		
8.1.11. Бог є на світі, і він її покарає			8.2.11. Бог є на світі, і він його покарає		
8.1.12. Вона мене погано знає			8.2.12. Він мене погано знає		
8.1.13. Вона мені за все заплатить			8.2.13. Він мені за все заплатить		
8.1.14. На тому світі їй відплатиться			8.2.14. На тому світі йому відплатиться		
8.1.15. У мене діти голодні, мені нема їх чим годувати			8.2.15. У мене діти голодні, мені нема їх чим годувати		
8.1.16. Ця нелюдка залишила сім'ю без шматка хліба			8.2.16. Цей нелюд залишив сім'ю без шматка хліба		
8.1.17. Через неї діти пухнуть з голоду			8.2.17. Через нього діти пухнуть з голоду		
8.1.18. Вона з мене всі жили витягла			8.2.18. Він з мене всі жили витягнув		

8.1.19. Для неї немає нічого святого, навіть дітей	8.2. 19. Для нього немає нічого святого, навіть дітей
8.1.20. Вона бездушна тварюка	8.2. 20. Він бездушна тварюка
8.1.21. Таких потрібно стерилізувати, щоб не розмножувалися	8.2. 21. Таких потрібно каструвати, щоб не розмножувалися
8.1.22. Краще б вона померла маленькою	8.2. 22. Краще б він помер маленьким
8.1.23. Як таких земля носить	8.2. 23. Як таких земля носить
8.1.24. Управи на неї немає	8.2. 24. Управи на нього немає
8.1.25. Раніше таких розстрілювали	8.2. 25. Раніше таких розстрілювали
8.1.26. Я б таких душив ще в зародку	8.2. 26. Я б таких душила ще в зародку
8.1.27. Якби моя воля, я б навів порядок	8.2. 27. Якби моя воля, я б навела порядок
8.1.28. В неї грошей кури не клюють, нехай ділиться	8.2. 28. В нього грошей кури не клюють, нехай ділиться
8.1.29. Я з неї людину зробив, вона без мене під забором пропаде	8.2. 29. Я з нього людину зробила, він без мене під забором пропаде
8.1.30. Якби ви знали ким вона була, я її одягнув та помив	8.2. 30. Якби ви знали ким він був, я його одягла та помила
8.1.31. Я її з лайна витягнув	8.2. 31. Я його з лайна витягла
8.1.32. Я витратив на неї кращу частину життя, дітей їй зробив	8.2. 32. Я витратила на нього кращу частину життя, дітей йому народила
8.1.33. Та вона за 10 років палець об палець не вдарила	8.2. 33. Та він за 10 років палець об палець не вдарив
8.1.34. Я їй стільки добра зробив	8.2. 34. Я йому стільки добра зробила
8.1.35. Я на неї 10 років спину гнув	8.2. 35. Я на нього 10 років спину гнула
8.1.36. Вона як жінка ні на що не здатна	8.2. 36. Він як чоловік ні на що нездатний
8.1.37. Кому вона потрібна окрім мене	8.2. 37. Кому він потрібен окрім мене
8.1.38. Її викинь на неї ніхто не гляне	8.2. 38. Його викинь на нього ніхто не гляне
8.1.39. Це чувирло, окрім як мої гроші витратити, нічого не вміє	8.2. 39. Це чувирло, окрім пити горілку, нічого не вміє
8.1.40. Вона як під чоловіка залізе, то не знає що робити	8.2. 40. Воно як на бабу залізе, то не знає що робити
8.1.41. Як розлучусь з нею, то вона здохне під парканом	8.2.41. Як розлучусь з ним, то воно здохне під парканом
8.1.42. Якби не я, в неї б нічого не було	8.2.42. Якби не я, в нього б нічого не було
8.1.43. Та на неї жоден нормальний чоловік не подивиться	8.2.43. Та на нього жодна нормальна жінка не подивиться
8.1.44. Вона ж каструлі в руках не вміє тримати	8.2.44. Він же молоток у руках не вміє тримати
8.1.45. Вона в житті важче від гаманця нічого не піднімала	8.2.45. Він в житті важче від чарки горілки нічого не піднімав
8.1.46. Де були мої очі, коли отаке нещастя вибирали	8.2.46. Де були мої очі, коли отаке нещастя вибирали
8.1.47. Я думав, що вона людина як людина, а вона казна що	8.2.47. Я думала, що воно людина як людина, а воно казна-що
8.1.48. Таку непутящу, як вона, ще треба знайти	8.2.48. Такого непутячого, як він, ще треба знайти
8.1.49. Оце вона мені так віддячила за все те добро, що я їй зробив	8.2.49. Оце він мені так віддячив за все те добро, що я йому зробила
8.1.50. Це не я винен, це вона, бо в неї совісті немає	8.2. 50. Це не я винна, це він, бо в нього совісті немає
8.1.51. Я її непутящу підібрав, бо вона нікому не була потрібна	8.2. 51. Я його непутячого підбрала, бо він нікому був непотрібен
8.1.52. Я б на її місці помер від сорому	8.2. 52. Я б на його місці померла від сорому
8.1.53. Вона нікуди не дінеться, а приповзе до мене на колінах	8.2.53. Він нікуди не дінеться, а приповзе до мене на колінах

Питання 9, 19 дозволяють оцінити рівень частотності припущення гендерно-дискримінаційних випадків у судовій практиці, що пов'язані із морально-етичним маніпулюванням, та визначити рівень морально-етичної рефлексивності суддів та адвокатів, які вважають за можливе, необхідне та належне послуговуватись відповідними гендерно-упередженими маніпулятивними моделями. Респонденти-експерти мають оцінити, наскільки прийнятною з морально-етичної точки зору (безвідносно до відповідності чинному сімейному законодавству) вони вважають практику в сфері прийняття судових рішень або поведінку представників органів опіки/піклування щодо чоловіків та жінок. Результати відповіді оцінюються за номінальною шкалою. В табличному вигляді структура індикаторів виглядає наступним чином.

Питання 10 в анкеті емпіричного дослідження дозволяє оцінити соціогендерну компетентність суддів та адвокатів в аспекті розуміння загальної сутності предмета. Для цього пропонується обрати з меню найпоширеніше визначення (гендер людини як те, що збігається з її біологічною статтю) та два наукові визначення (гендер як те, що збігається з її соціальними та психічними ознаками та гендер як те, що збігається з її біологічними, соціальними та психічними ознаками).

Питання 13 дозволяє визначити, які із перерахованих в меню відповідей соціальних інституцій і соціально-нормативних систем і в якій мірі впливають на гендерні відносини в українському суспільстві. Шкала оцінки відповідей також є номінальною. В табличному вигляді меню запитання виглядає наступним чином.

Таблиця 4.

Структура емпіричних індикаторів питань 9, 19

6.1. Чоловіки			6.2. Жінки		
Рішення є цілком прийнятним з моральноетичної точки зору 3	Рішення є спірним і проблематичним з моральноетичної точки зору 2	Рішення є категорично неприйнятним з моральноетичної точки зору 1	Рішення є цілком прийнятним з моральноетичної точки зору 3	Рішення є спірним і проблематичним з моральноетичної точки зору 2	Рішення є категорично неприйнятним з моральноетичної точки зору 1
9.1.1. Суд приймає рішення в сімейній справі про поділ сімейного майна на користь чоловіка за наявності спільних дітей			9.2.1. Суд приймає рішення в сімейній справі про поділ сімейного майна на користь жінки за наявності спільних дітей		
9.1.2. Суд приймає рішення в сімейній справі про залишення дитини з батьком			9.2.2. Суд приймає рішення в сімейній справі про залишення дитини з матір'ю		
9.1.3. Чоловік під час судових засідань при розгляді сімейних справ не піддається доріканням, викриттям, звинуваченням у неналежному виконанні своїх обов'язків			9.2.3. Жінка під час судових засідань при розгляді сімейних справ не піддається доріканням, викриттям, звинуваченням у неналежному виконанні своїх обов'язків		
9.1.4. Чоловік отримує аліментну допомогу від працюючої жінки при залишенні дитини із ним після розлучення			9.2.4. Жінка отримує аліментну допомогу від працюючого чоловіка при залишенні дитини із нею після розлучення		
9.1.5. Питання про місце проживання дитини вирішується на користь чоловіка			9.1.5. Питання про місце проживання дитини вирішується на користь жінки		
9.1.6. Органи соціальної опіки та піклування не мають до чоловіка щодо виконання його сімейних та батьківських обов'язків жодних претензій			9.2.6. Органи соціальної опіки та піклування не мають до жінки щодо виконання її сімейних та материнських обов'язків жодних претензій		

Таблиця 5.

Структура емпіричних індикаторів питання 13

Соціальні інституції та соціально-нормативні системи	Рівень впливовості		
	Рівень впливовості високий -3	Рівень впливовості середній -2	Рівень впливовості низький -1
13.1. Законодавство у сфері регулювання гендерних відносин			
13.2. Соціальна мораль, традиції та звичаї			
13.3. Організація шлюбу та сім'ї			
13.4. Церква та релігійні організації			
13.5. Засоби масової інформації			
13.6. Правоохоронні органи			
13.7. Освіта і освітні установи			

Питання 14 дозволяє здійснити соціогендерну експертизу статті 6 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», яка містить наступну норму-перелік виключень, що не вважаються дискримінацією за ознакою статі. Відповіді респондентів-експер-

тів на запитання дозволять визначити, наскільки самі учасники сімейних процесів перебувають під впливом ідеології матріархального расизму та сексизму. Адже представлені в ст.6 виключення порушують принципи гендерної рівності та толерантності.

Таблиця 6.

Структура емпіричних індикаторів питання 14

Виключення, які не вважаються дискримінацією за ознакою статі	Шкала оцінювання		
	виключення повністю відповідає стандартам гендерної рівності -3	виключення частково відповідає стандартам гендерної рівності і потребує перегляду - 2	виключення зовсім не відповідає стандартам гендерної рівності, є дискримінаційним і потребує скасування - 1
14.1. спеціальний захист жінок під час вагітності, пологів та грудного вигодовування дитини			
14.2. обов'язкова строкова військова служба для чоловіків, передбачена законом			
14.3. різниця в пенсійному віці для жінок і чоловіків, передбачена законом			
14.4. особливі вимоги щодо охорони праці жінок і чоловіків, пов'язані з охороною їх репродуктивного здоров'я			
14.5. позитивні дії			

Таблиця 7.

Структура емпіричних індикаторів питання 16

Спосіб оцінки ситуації	Рівень прийнятності		
	3 - спосіб оцінки ситуації є цілком прийнятним	2 - спосіб оцінки ситуації є частково прийнятним	1 - спосіб оцінки ситуації є повністю неприйнятним і неадекватним
16.1. Жінки в таких ситуаціях в більшості випадків є жертвами, потребують співчуття та всебічного забезпечення їх прав			
16.2. Жінки в таких ситуаціях в більшості випадків провокують чоловіків на застосування фізичного насильства множиним психічним насильством			
16.3. Чоловіки однозначно є винними, якщо вони допускають фізичне насильство щодо жінок			
16.4. Жінки мають право вчиняти щодо чоловіків будьяке психічне і моральне насильство, але уникати фізичного насильства			
16.5. Жінки мають право на застосування щодо чоловіків будьяке психічне та фізичне насильство, оскільки вони є слабшими за чоловіків			
16.6. Жінки однозначно є винними, якщо вони допускають фізичне насильство щодо чоловіків			
16.7. Як чоловіки, так і жінки не мають права на застосування психічного та фізичного насильства. Статеві ознаки, як і будьякі моральні аргументи щодо "сили" чоловіків або "слабкості" жінок при юридичній оцінці ситуації, взагалі не можуть братися до уваги			

Респондентам-експертам пропонується визначити відповідність встановлених виключень вимогам гендерної рівності за номінальною шкалою. В табличному вигляді структура індикаторів виглядає наступним чином.

Питання 16 дозволяє, на прикладі уявного розгляду (участі в розгляді) справи, яка стосується сімейного конфлікту і пов'язана із фактами вчинення фізичного або психічного насильства, визначити прихильність респондентів-експертів до ідеології патріархального расизму, матриархального расизму або ж гендерного егалітаризму. Емпіричні індикатори першої, другої та третьої гендерних ідеологій представляють собою, фактично, набір гендерних стереотипів (способів оцінки ситуації) щодо припустимості/неприпустимості насильства чоловіками та жінками. В табличному вигляді ем-

піричні індикатори вищеперерахованих гендерних ідеологій виглядають наступним чином.

Питання 17 дозволяє визначити рівень згоди із твердженнями, які відображають ключові стереотипи гендерних ідеологій та соціальної моралі. На відміну від питання 16, самі емпіричні індикатори є представленими вже безвідносно до ситуації, так би мовити, в абстрактній формі. Це дозволяє перевірити послідовність респондентів-експертів в їх прихильності щодо певної системи референцій гендерної ідеології та соціальної моралі. В табличному вигляді структура індикаторів виглядає наступним чином.

Жінка із значними фінансово-майновими статками у випадку розлучення могла б залишити більше 50% свого майна і фінансових активів колишньому чоловіку і дитині (дітям)

Таблиця 8.

Структура емпіричних індикаторів питання 17

Твердження	Рівень згоди/незгоди із твердженням		
	3 повністю погоджуюсь із твердженням	2 частково погоджуюсь із твердженням	1 категорично не погоджуюсь із твердженням
17.1. Жінки є набагато компетентнішими за чоловіків у питаннях суспільної моралі та оцінки будьяких ситуацій із застосуванням моральнопедагогічних стандартів			
17.2. Чоловіки є набагато компетентнішими за жінок в питаннях суспільної моралі та оцінки будьяких ситуацій із застосуванням моральнопедагогічних стандартів			
17.3. Якщо чоловіки здійснюють планування сімейного бюджету і розпорядження всіма статтями витрат, то це нормально			
17.4. Якщо жінки здійснюють планування сімейного бюджету і розпорядження всіма статтями витрат, то це нормально			
17.5. Жінки є набагато компетентнішими за чоловіків у питаннях виховання дітей та забезпечення сімейного благополуччя			
17.6. Чоловіки є набагато компетентнішими за жінок в питаннях виховання дітей та забезпечення сімейного благополуччя			
17.7. Якщо має місце ситуація розлучення, то це, в більшості випадків, пов'язане із низьким рівнем економічної забезпеченості та психологічної комфортності, які залежать переважно від чоловіків			
17.8. Якщо має місце ситуація розлучення, то це, в більшості випадків, є пов'язаним із низьким рівнем економічної забезпеченості та психологічної комфортності, які залежать переважно від жінок			
17.9. Правом жінки є вирішення питання про те, чи треба переривати незаплановану вагітність			
17.10. Правом чоловіка є вирішення питання про те, чи треба переривати жінці незаплановану вагітність			
17.11. Якщо суд обмежує право дитини на спілкування із батьком за наполяганням матері дитини то це нормально			
17.12. Якщо суд обмежує право дитини на спілкування із матір'ю за наполяганням батька дитини то це нормально			
17.13. Одружений чоловік має узгоджувати своє розпорядження вільним часом із дружиною			

17.14. Заміжня жінка має узгоджувати своє розпорядження вільним часом із чоловіком			
17.15. Одружений чоловік має обмежувати своє спілкування із друзями за наполяганням жінки			
17.16. Заміжня жінка має обмежувати своє спілкування із подругами за наполяганням чоловіка			
17.17. Чоловік із значними фінансово-майновими статками у випадку розлучення міг залишати більше 50% свого майна і фінансових активів колишній дружині і дитині (дітям)			
17.18. Жінка із значними фінансово-майновими статками у випадку розлучення могла б залишати більше 50% свого майна і фінансових активів колишньому чоловіку і дитині (дітям)			

Висновки. Побудова системи емпіричних індикаторів є ґрунтованою на ключових гіпотезах емпіричного дослідження щодо переважання в гендерній ідеології як складовій частині соціальної моралі логіки «подвійних стандартів». Згідно з цією «логікою», те, що по відношенню до представників однієї гендерної спільноти вважається гендерною маніпуляцією і навіть гендерним насильством, у ставленні до представників іншої гендерної спільноти оцінюється як соціальна норма.

Оцінка відповідних гендерно-специфічних ма-

ніпулятивних технологій як легітимних впливає із мовчазної згоди практикуючих юристів із соціальною мораллю матріархального расизму, яка містить систему імплікацій щодо гендерної неповноцінності чоловіків та припущення щодо них відповідних дискримінаційних практик у сфері сімейного судочинства. Найбільшим маніпулятивним потенціалом володіють норми, які відсилають до малопрояснених норм «суспільної моралі», сама розпливчатість яких уможливорює похідне від неї гендерне маніпулювання із невідгнітними для чоловіків юридичними наслідками.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Анурин В. Ф. Эмпирическая социология: учеб. пособие для вузов / В. Ф. Анурин. – М.: Академ. Проект, 2003. – 288 с.
2. Бабосов Е. М. Прикладная социология: учеб. пособие. / Е. М. Бабосов. – Минск: ТетраСистемс, 2000. – С. 361–371.
3. Готлиб А. С. Введение в социологическое исследование: качественный и количественный подходы: методология, исследовательские практики: учеб. пособие / А. С. Готлиб. – М.: Флинта: МПСИ, 2005. – 384 с.
4. Зборовский Г. Е. Прикладная социология: учеб. пособие / Г. Е. Зборовский. – М.: Гардарики, 2004. – 176 с.
5. Кузнецов И. Н. Технологии социологического исследования: учебно-методич. пособие / И. Н. Кузнецов. – М.: ИКЦ «МарТ»; Ростов н/Д: Издательский центр «МарТ», 2005. – 144 с.
6. Ядов В. А. Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности: учебник для вузов / В. А. Ядов. – М.: Добросвет, 2000. – 595 с.
7. Батыгин И. А. Лекции по методологии социологических исследований: учебник для вузов / И. А. Батыгин. – М.: Аспект Пресс, 1995. – 286 с.
8. Гречихин В. Г. Лекции по методике и технике социологических исследований / В. Г. Гречихин. – М.: Мысль, 1986. – 287 с.
9. Методы сбора информации в социологических исследованиях: в 2 кн. [под ред. В. Г. Андреевкова, О. М. Масловой]. – М.: Наука, 1992.
10. Рабочая книга социолога. – М.: Наука, 1983. – 477 с.
11. Бутенко И. А. Организация прикладного социологического исследования / И. А. Бутенко. – М.: Тривола, 1998. – 224 с.
12. Сикевич З. В. Социологическое исследование: практическое руководство / З. В. Сикевич. – СПб.: Питер, 2005. – 320 с.

REFERENCES

1. Anurin, V. F. (2003). *Empiricheskaya sotsiologiya: ucheb. posobie dlya vuzov [Empirical sociology]*. Moscow, Akadem. Proekt (in Russian)
2. Babosov, E. M. (2000). *Prikladnaya sotsiologiya [Applied sociology]*. Minsk, TetraSistems (in Russian)
3. Gotlib, A. S. (2005). *Vvedenie v sotsiologicheskoe issledovanie: kachestvennyy i kolichestvennyy podhody: metodologiya, issledovatel'skie praktiki [Introduction to sociological research: qualitative and quantitative approaches: methodology, research practices]*. Moscow, Flinta: MPSI (in Russian)
4. Zborovskiy, G. E. (2004). *Prikladnaya sotsiologiya [Applied sociology]*. Moscow, Gardariki (in Russian)
5. Kuznetsov, I. N. (2005). *Tehnologii sotsiologicheskogo issledovaniya [Technologies of sociological research]*. Moscow, IKTs «MarT»; Rostov n/D: Izdatelskiy tsentr «MarT» (in Russian)
6. Yadov, V. A. (2000). *Strategiya sotsiologicheskogo issledovaniya. Opisaniye, ob'yasneniye, ponimaniye sotsialnoy realnosti: uchebnik dlya vuzov [Strategy of sociological research. Description, explanation, understanding of social reality]*. Moscow, Dobrosvet (in Russian)
7. Batyigin, I. A. (1995). *Lektsii po metodologii sotsiologicheskikh issledovaniy [Lectures on the methodology of sociological research]*. Moscow, Aspekt Press (in Russian)
8. Grechihin, V. G. (1986). *Lektsii po metodike i tehnike sotsiologicheskikh issledovaniy [Lectures on the methodology and technology of sociological research]*. Moscow, Myisl, (in Russian)
9. *Metody sbora informatsii v sotsiologicheskikh issledovaniyakh [Methods of collecting information in sociological research]*. (1992). Moscow, Nauka (in Russian)
10. *Rabochaya kniga sotsiologa [Workbook of the sociologist]*. (1983). Moscow, Nauka (in Russian)
11. Butenko, I. A. (1998). *Organizatsiya prikladnogo sotsiologicheskogo issledovaniya [Organization of applied sociological research]*. Moscow, Trivola (in Russian)
12. Sikevich, Z. V. (2005). *Sotsiologicheskoe issledovanie: prakticheskoe rukovodstvo [Sociological research: practical guidance]*. SPb.: Piter (in Russian)

Пархоменко Олег Иванович - аспирант заочної форми навчання кафедри соціології, прикладної психології та соціальної роботи
Класичний приватний університет
Адреса: 69002, Запоріжжя, вул. Жуковського, 70-б
E-mail: parkhomenko_oleg@ukr.net

Parkhomenko Oleh I. - postgraduate correspondence course of the department of sociology, applied psychology and social work
Classic private university
Address: 70b, Zhukovsky Str., Zaporozhye, 69002, Ukraine
E-mail: parkhomenko_oleg@ukr.net
ORCID 0000-0002-4988-7031